

Б. Семенишина-Фіголь,

здобувач

Донецького юридичного інституту Міністерства внутрішніх справ України

ГЕНЕЗА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Земля визнається основним національним багатством та природним ресурсом, що перебуває під особливою охороною держави. Висока цінність земель як товару в ринковій економіці робить її привабливим об'єктом злочинних посягань.

Стаття 13 Конституції України передбачає право власності на землю. Земля є об'єктом права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією. Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом [1].

Стаття 14 Конституції України наголошує: «Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави» [1]. Такий підхід є історичним підсумком визнання ролі та місця земельних ресурсів у справі забезпечення економічного розвитку будь-якої держави. Земля має особливу цінність, що й відрізняє її від будь-якого матеріального об'єкта. Вона обмежена в просторі і є базисом для розміщення продуктивних сил. Упродовж різноманітних політичних змін земля виступала центральним об'єктом – її відбирали та дарували, перерозподіляли і наділяли.

Уявлення про землю як територію проживання, яка має певні природні ресурси, у сучасному суспільстві суттєво змінилися. У житті будь-якого суспільства земля має винятково велике значення, тому що вона є природним ресурсом, предметом праці, засобом виробництва, елементом ринкових відносин, а також виконує низку інших функцій. Як охоронюваний законом природний об'єкт і ресурс, що існує незалежно від волі людини, земля має соціальну цінність та виконує екологічну й ресурсну функції; як місце життя людини – соціальну; як територія держави – політичну; як об'єкт господарювання й елемент ринкових відносин – економічну функцію.

Соціальна цінність землі зумовлює підвищену увагу зловмисників до незаконного набуття права власності на землю та погіршення її якості. Як відповідь на протиправні вчинки держава встановлює кримінально-правові засоби охорони у сфері земельних відносин, серед яких помітна тенденція щодо посилення відповідальності за незаконне заволодіння земельними ділянками. Як правильно у своїх дослідженнях зазначає Ю.С. Шемшученко, процес розвитку та вдосконалення кримінального законодавства у сфері охорони навколишнього середовища супроводжується криміналізацією діянь, які раніше не визнавалися злочинними. У процесі криміналізації необхідно враховувати такі чинники: досить високий ступінь суспільної небезпеки діянь;

їх відносну поширеність; заборона діянь повинна відповідати моральним уявленням суспільства та виключати настання серйозних побічних негативних соціальних наслідків; вони повинні бути процесуально доведеними, а їх кримінально-правові заборони не повинні суперечити іншим галузям права та міжнародним конвенціям [3, с. 183].

Аналіз розвитку національного законодавства дозволяє дослідити шлях криміналізації правопорушень у сфері земельних відносин залежно від певних факторів суспільного розвитку. До виникнення права власності на землю нею користувалися на засадах звичаю. Так, кочові племена знали лише «тимчасове, ефемерне» володіння землею [4, с. 385–386]. Необхідність вирішення питань власності на землю виникає у період переходу до осідлого землеробства. Так, М.І. Артамонов вказує на наявність індивідуального землекористування у землеробського населення Скіфії. Орні землі ділилися між окремими домогосподарствами, розміри наділів обмежувалися і щорічно відбувалися переділи орної землі. Ці землі, юридично залишаючись власністю громади, розподілялися між її членами для обробітки. У східних слов'ян у родоплемінний період існувало «колективне землеволодіння, представлене родом, племенем, спілкою племен» [5, с. 16]. У «Повісті врем'яних літ» зазначається: «Полянм же живущим особе и владеющим роды своими, и живяху каждо с родом своим на своих местах, владеюще каждо родом своим» [5, с. 16]. Таким чином, з розшаруванням суспільства на скотарські та землеробські племена виникла необхідність встановлювати межі територій і закріплювати їх певними знаками.

У VIII–IX ст. на заміну первіснообщинному приходив феодальний лад. На території східних слов'ян виникає могутня держава – Київська Русь. У Київській державі значна частина

рабовласників одночасно експлуатували у своїх господарствах різного роду залежних людей, тобто перетворювалися на феодалів. Залежні від них люди частково саджались на землю або переходили до розряду кріпаків [6, с. 340–341]. До XI ст. на території України земельні відносини регулювалися звичаєвим правом з общинною власністю на землю.

Першим нормативним актом, яким передбачалась відповідальність за порушення у сфері земельних відносин, можна вважати «Руську правду» Ярослава Мудрого. У «Руській правді» кримінально-правова охорона земельних ресурсів носила яскраво виражений майновий характер і знаходила свій вияв у нормах, в яких передбачалась відповідальність за порушення прав на землю: у ст. 71 Поширеної Правди заборонялося «борть разнаменаеть»; у ст. 72 «межю перетнетъ бортьную»; у ст. 73 «дубъ потнетъ знаменьнии или межъные» [7, с. 50]. Особлива вказівка на дерева та «борть» пояснюється тим, що саме на них були відмічені знаки власності, за допомогою яких відмежовувалися земельні ділянки. Після татаро-монгольської навали на українських землях, приєднаних до Литовського князівства, панувала феодальна власність на землю литовського зразка.

У «Правах, за якими судиться малоросійський народ» приділялась увага регулюванню земельних відносин. 17-й розділ регламентує справи про землю, межі, порушення володіння. Артикул 1 подає загальні дефініції. Артикули 2–16 присвячені процесуальним правилам вирішення межовими комісарами земельних спорів. Артикул 15 подає так зване сябринне землеволодіння. Артикули 16–17 містять норми відшкодування за вигорання чужої землі, посіви та урожаї на ній [8, с. 98].

Важливим зібранням законів феодальної Росії стало Соборне Уложення 1649 р. У спеціальних дослідженнях зазначається, що, на відміну

від раніше чинних законів, цей документ відрізняється шириною охоплення різноманітних сторін реалій того часу, кращою структурованістю та незмірно більшим об'ємом Уложення порівняно з іншими історичними пам'ятками. Так, у ст. 231–237 знайшли своє закріплення відомі з часів Київської Русі норми про заборону псування межових знаків. Водночас науковці пишуть про те, що у зв'язку із розвитком земельних відносин Уложення чітко диференціює відповідальність за випадкове порушення меж (ст. 234) та ідентичні діяння, вчинені з прямим умислом на заволодіння землею (ст. 231). Крім традиційних норм, пов'язаних зі знищенням межових знаків, у боротьбі з порушеннями прав на землю важливу роль починають відігравати приписи, які охороняють права власників від насильницьких захоплень землі. У ст. 211 зазначалося, що «кто похочет чужою землею завладети насильством, и для того ту чужую землю хлебом посеет ...» [9, с. 147].

Поступово розпочавши знищувати суверенність української держави фактично з перших років після підписання Переяславських статей та значно активізувавши цей процес на початку XVIII ст., уже у другій половині XVIII ст. російська сторона досягла своєї мети: автономію України було фактично знищено і більшість територій нашої держави увійшли до складу Російської імперії.

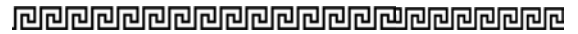
В Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року злочини у сфері земельних відносин здебільшого належали до майнових злочинів. Земля, відповідно до ст. 384 Законів цивільних, входила до складу нерухомого майна. Як зазначалося юристами того часу, предметом розкрадань (крадіжки, грабежу, розбою) не може бути нерухоме майно [8, с. 187]. Цей висновок правознавці аргументували тим, що нерухоме майно мало специфічні ознаки, які виводили його за рамки предмета злочинів розглянутої

групи. До цих ознак насамперед ставляться: стаціонарність і неможливість переміщення такого майна в просторі, що визначає його особливий правовий статус і особливий порядок переходу прав на нього від однієї особи до іншої, а також твердий контроль із боку державних органів за юридичним оформленням такого права.

У дореволюційному кримінальному праві майнові злочини, складовою частиною яких були й земельні злочини, підрозділялися на чотири основні групи: самовільне присвоєння чужого майна, самовільне заволодіння чужим майном, самовільне користування чужим майном і самовільне розпорядження ним. Деякі вчені в окрему групу виділяли шахрайство й вимагання як специфічні види майнових зазіхань [10, с. 172].

Аналіз складів злочинів у сфері земельних відносин Уложення про покарання кримінальні та виправні у редакції 1885 року (взагалі 28 складів злочину) дозволяє об'єднати їх у такі групи:

1. Злочини, пов'язані із самовільним захопленням землі або знищенням межових знаків. При цьому власник захопленої ділянки у разі збереження юридичних прав на таку ділянку фактично повністю або в частині втрачав можливості користуватися своєю землею. Усього 6 складів: статті 552, 1601–1605 Уложення про покарання кримінальні та виправні. Диспозиція ст. 1601 передбачала відповідальність за напад з насильством на чужі землі, а статті 1602–1604 передбачали кваліфікуючі ознаки цього ж діяння. Статтею 552 окремо передбачалося покарання за насильницьке заволодіння казенною (державною) земельною власністю, самовільне користування нею або її ушкодження. Суб'єктами такого злочину могли бути як посадові, так і не посадові особи. Стаття 1605 Уложення про покарання кримінальні та виправні передбачала відповідальність за «истреблении граничных меж и дру-

гих знаків, с намерением присвоить себе или кому-либо другому часть чужой недвижимости, или для иной противозаконной цели...». Ознакою всіх цих діянь було те, що правопорушник зазіхає тільки на право фактичного користування земельною ділянкою, без одержання офіційного статусу власника землі [11, с. 122].

2. Злочини, метою яких було незаконне одержання юридичного права на власність земельної ділянки. Сутність таких діянь полягала в протиправному переході юридичного права власності на землю за допомогою підробки (статті 1677, 1678 і 1679 Уложення про покарання кримінальні та виправні), обману (ст. 1680), використання службового становища (ст. 438), шахрайства (статті 1688, 1689, 1702, 1703) або насильства (статті 1686, 1687).

3. Злочини, вчинені з метою незаконного використання земельної ділянки, результатом якого було б погіршення якості такої ділянки, одержання майнової вигоди у разі завдання збитків землекористувачам або суспільним інтересам. Відповідальність за їх вчинення передбачалася в Уставі про покарання, що накладаються мировими судьями (самовільне добування копалин (ст. 145); самовільне звезення на чужу землю сміття й нечистот (ст. 150) [11, с. 124].

4. Злочини, пов'язані з операціями із земельними ділянками (продаж або застава) за відсутності юридичного права на це. Статті 1699, 1700 і 1705 Уложення про покарання кримінальні та виправні передбачали відповідальність за одержання майнової вигоди у разі продажу або застави вже проданої земельної ділянки, або чужої, мнимої, що знаходиться під заборонаю, секвестром або опікою.

5. Злочини, вчинені шляхом зловживання правами, наданими третім особам стосовно земельної власності — зловживання повноваженнями з боку опікунів і піклувальників (ст. 1898);

зловживання повноваженнями з боку керуючих за дорученням вотчинами або іншими маєтками (ч. 2 ст. 1709); зловживання повноваженнями з боку повірених, які зловмисно переступають межі даного їм повноваження або входять у зносини або угоди із супротивниками свого довірителя на шкоду йому (ч. 1 ст. 1709); або повідомляють останнім довірені їм документи або інші папери свого довірителя без його згоди й не за розпорядженням суду й тим заподіюють йому збиток (ст. 1710) [11, с. 125].

Починаючи з ХХ ст. на територію сучасних українських земель поширилася дія Уложення про покарання кримінальні та виправні 1903 року. В цьому нормативно-правовому акті на якісно новий рівень вийшла регламентація відповідальності за земельні злочини, не пов'язані з порушенням прав на землю. Уложенням встановлювалася відповідальність за неналежне ведення землекористування, недбалість у господарстві в тому числі і внаслідок п'янства, лінощів чи розпутного життя, суб'єкти цих норм були диференційовані на євреїв, колоністів та звичайних селян, покарання різнилося, але це була перша спроба законодавця диференціювати безгосподарське використання земель, що було нехарактерно для раніше чинних нормативних актів. Проблемам заволодіння чужим майном, у тому числі і земельними ділянками, та пошкодженню межових знаків було присвячено цілий розділ. При цьому тодішній законодавець чітко визначив, що всі посіви та споруди, розміщені на самовільно зайнятій земельній ділянці, переходять у власність законного володільця останньої, чітко закріпив обов'язок винного повністю відшкодувати власнику землі всі збитки, пов'язані із самовільним захопленням [12, с. 161]. Дуже цікава норма, яка не завадила б Кримінальному кодексу, оскільки у сучасному українському законодавстві, навпаки, склалася практика, що у разі наявно-

сті у особи майна на певній земельній ділянці, навіть незаконно чи самовільно зайнятій, цей факт виключає вилучення цієї ділянки, чим дуже часто користуються зловмисники.

Таким чином, дореволюційне кримінальне законодавство досить детально регламентувало кримінальну відповідальність за порушення земельно-правових норм, постійно збільшувало перелік кримінально каранних діянь з метою реального гарантування права власності на землю, а також зберігання екологічної цінності землі. Як правильно відзначає О.Ю. Татаров, у міру збільшення кількості власників землі й розширення ринку землі збільшувалася й кількість кримінально каранних діянь за порушення таких правовідносин [11, с. 128].

Одним із перших декретів радянської влади був Декрет про землю, який скасував приватну власність на землю та провів її націоналізацію. Землі селян залишилися в їхньому користуванні, але без права продажу і купівлі. Націоналізовані землі становили загальнонародний земельний фонд, частина якого не підлягала розподілу.

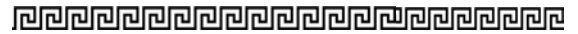
У період існування СРСР земля перебувала у державній власності і за допомогою інституту права постійного користування землею держава регулювала доступ громадян до земельної власності та визначала умови володіння нею. Як зазначає П.Ф. Кулініч, надання земельних ділянок у постійне користування означало, що особи могли лише фізично володіти ними, огородивши ділянку периметром, позначивши її як «свою» і регулюючи доступ інших осіб на «свою територію», та використовувати ділянки винятково за їх цільовим призначенням. Однак постійні землекористувачі не мали права будь-яким чином розпоряджатися наданими їм земельними ділянками, наприклад, шляхом продажу, дарування, передачі в оренду, заставу чи спадщину. Такі дії вважалися грубим пору-

шенням законів про націоналізацію землі і переслідувалися у кримінальному порядку. Держава була єдиним і неодмінним власником усіх наданих у постійне користування земельних ділянок [13, с. 212].

Логічно, що після ліквідації всіх, крім державної, форм власності на землю, самовільне захоплення останньої не могло визнаватися злочином, який порушує відносини власності, а тим більше приватної. Тому цілком природно, що стаття, в якій йшлося про самовільне захоплення землі та самовільне будівництво (ст. 199), була розміщена в гл. IX Особливої частини КК УРСР 1960 р., присвяченій регламентації відповідальності за злочини проти порядку управління. Мотиви такого рішення приховуються в особливому механізмі здійснення державою свого монопольного права розпоряджатися землею [14].

Варто зауважити й те, що первинна редакція ст. 199 КК УРСР 1960 р. хоча й мала назву «самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво», але, насправді, крім зазначених у назві статті дій, також передбачала кримінальну карність і таких діянь, як угода із земельною ділянкою та інші дії, які порушували закони про націоналізацію землі.

Досліджуючи історію регламентації відповідальності за злочини у сфері земельних відносин, неодноразово зазначалося, що у джерелах права, які діяли на теренах сучасної України, досить незначна увага приділялася регламентації відповідальності за псування (забруднення) та безгосподарське використання земель. А.М. Шульга, який зазначає, що відсутність кримінальної відповідальності за забруднення або порушення якісного стану земельних ресурсів у кримінально-правових актах радянської доби можна було пояснити тим, що до цього елемента довкілля у суспільстві з «подачі» держави було ставлення виключно як до об'єкта господарювання, корисні властивості якого необ-

межені. Таке ставлення автор справедливо називає хижацьким [15, с. 98].

Позитивні зрушення у вказаній царині намітилися лише з набуттям Україною незалежності та визнанням землі одним із найважливіших елементів довкілля, проголошенням множинності та рівності всіх форм власності на землю. Скасування ж державної монополії на право власності на землю привело до внесення змін у чинну на той час редакцію ст. 199 КК УРСР 1960 р., після яких назва статті стала відповідати її змісту – тепер вона передбачала кримінальну відповідальність лише за самовільне заняття земельної ділянки та самовільне будівництво, залишивши поза сферою дії кримінального закону будь-які угоди із землею. Відповідно до оновленої редакції ст. 199 КК УРСР 1960 р. обов'язковою умовою настання кримінальної відповідальності за відповідні діяння була адміністративна преюдиція.

До 2001 року за протиправне посягання на землю як об'єкт природи, її якісний стан передбачалася лише адміністративна відповідальність. З прийняттям 05 квітня 2001 р. нового КК України законодавець встановив кримінальну відповідальність за злочинні посягання проти навколишнього природного середовища, об'єднавши відповідні правові приписи в розділі VIII Особливої частини КК України «Злочини проти довкілля». Зберігаючи адміністративну відповідальність за псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель, законодавець передбачив і кримінальну відповідальність за такі діяння за більш небезпечних умов їх вчинення. До розділу VIII Особливої частини КК України було включено ст. 239 – «Забруднення або псування земель», якою регламентується кримінальна відповідальність за злочинне погіршення якісного стану земель. З 2001 року актуалізувалася необхідність у дослідженні питань доказування у справах про злочини у сфері земельних відносин [16].

Як об'єкт господарювання земля отримала кримінально-правовий захист також із введенням нового Кримінального кодексу України. Стаття 254 «Безгосподарське використання земель» передбачає кримінальну відповідальність за безгосподарське використання земель, якщо це спричинило тривале зниження або втрату їх родючості, виведення земель із сільськогосподарського обороту, змивання гумусного шару, порушення структури ґрунту [16]. Кримінальний кодекс України передбачає широке коло відповідальності за порушення вимог земельного законодавства. Кримінальні провадження, пов'язані із незаконним заволодінням земельною ділянкою, становили окрему групу.

Аналіз сучасного стану національного законодавства дозволяє дослідити структуру кримінальних правопорушень, за які передбачена кримінальна відповідальність за незаконне заволодіння земельною ділянкою і запропонувати їх ієрархічну класифікацію за ознакою предмета посягання, зокрема: а) самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1 КК України) та самоправство (ст. 356 КК України). Особливістю таких кримінальних правопорушень є те, що об'єктом посягання є безпосередньо земельна ділянка, а не права на неї; б) ті, метою яких є незаконне набуття юридичних прав на землю. До цієї групи ми відносимо шахрайство (ст. 190 КК України), зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК України), підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358 КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України) як супутні злочини. Особливістю цієї групи кримінальних проваджень є те, що під час їх вчинення здійснюється протиправний перехід юри-

дичних прав на земельну ділянку; в) кримінальні правопорушення екологічної спрямованості, метою яких є незаконне заволодіння землею. До цієї групи належить незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239-1 КК України) та незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239-2 КК України). Характерним для цієї групи є вчинення дій, спрямованих на заволодіння ґрунтовим покривом чи водним фондом без спеціалізованого дозволу. Об'єктом посягання є ґрунтовий покрив [17, с. 151].

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що дослідження історичних передумов становлення кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері земельних відносин дало змогу виділити сім періодів розвитку вітчизняного законодавства у цій сфері: 1) до XII ст. – посягання на земельні відносини кваліфікуються винятково як посягання на власність у цивільно-правовому розумінні; 2) XII–XVII ст. – наявність низки нормативно-правових актів щодо правової охорони земельних відносин; 3) XVII ст. – початок XX ст. – запровадження на кодифікованому законодавчому рівні кримінальної відповідальності за незаконне посягання на земельні відносини; 4) 1918–1922 рр. – скасування радянською владою законодавства Російської імперії та формування власного в межах тотальної націоналізації економіки; 5) 1922–1991 рр. – уведення в дію трьох кримінальних кодексів і залишення не вирішеним питання належної кримінально-правової охорони земельних відносин; 6) 1991–2001 рр. – розвиток національної економіки в умовах державної незалежності, удосконалення чинних і прийняття нових нормативно-правових актів у сфері правової охорони земельних відносин; 7) 2001 р. і дотепер – прийняття нового Кримінального кодексу та низки змін

і доповнень, спрямованих на охорону земельних відносин.

У статті проаналізовано генезис національного законодавства щодо охорони земель та досліджено шлях криміналізації правопорушень у сфері земельних відносин залежно від факторів суспільного розвитку з моменту виникнення права власності на землю. Здійснено порівняльний аналіз законодавства часів радянської влади та сучасної України. Зважаючи на доктринальні розробки, виявлено закономірності розвитку кримінального законодавства у сфері земельних відносин під впливом законодавства різних історичних періодів, окреслено теоретичне значення такого розвитку для подальшого вдосконалення кримінально-правової охорони земельних відносин в Україні та визначено критерії періодизації кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за порушення у сфері земельних відносин.

Проведено класифікацію кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним заволодінням землею, відповідно до предмета посягання поділено на три групи: ті, які порушують право фактичного користування без одержання офіційного статусу власника земельної ділянки. До таких правопорушень належать: а) самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1 КК України) та самоправство (ст. 356 КК України). Особливістю таких кримінальних правопорушень є те, що об'єктом посягання є безпосередньо земельна ділянка, а не права на неї; б) ті, метою яких є незаконне набуття юридичних прав на землю. До цієї групи ми відносимо шахрайство (ст. 190 КК України), зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), зловживання повноваженнями осо-

бами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК України), підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358 КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України) як супутні злочини. Особливістю цієї групи кримінальних проваджень є те, що під час їх вчинення здійснюється протиправний перехід юридичних прав на земельну ділянку; в) кримінальні правопорушення екологічної спрямованості, метою яких є незаконне заволодіння землею. До цієї групи належить незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239-1 КК України) та незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239-2 КК України). Характерним для цієї групи є вчинення дій, спрямованих на заволодіння ґрунтовим покривом чи водним фондом без спеціалізованого дозволу. Об'єктом посягання є ґрунтовий покрив.

Ключові слова: земля, земельні відносини, генеза, законодавство, криміналізація, суспільна небезпека, кримінальне правопорушення.

Semenyshyna-Fihol B. Genesis of criminal-legal protection of land relations in Ukraine

The article analyzes the genesis of national legislation on land protection and explores the way of criminalization of offenses in the field of land relations depending on the factors of social development since the emergence of land ownership. A comparative analysis of the legislation of the Soviet era and modern Ukraine. Taking into account doctrinal developments, the regularities of development of criminal legislation in the field of land relations under the influence of legislation of different historical periods are revealed, the theoretical significance of such development

for further improvement of criminal law protection of land relations in Ukraine is outlined.

The classification of criminal offenses related to illegal land acquisition according to the subject of encroachment is divided into three groups: those that violate the right of actual use without obtaining the official status of the owner of the land. Such offenses include: a) unauthorized occupation of land and unauthorized construction (Article 197-1 of the Criminal Code of Ukraine) and arbitrariness (Article 356 of the Criminal Code of Ukraine). The peculiarity of such criminal offenses is that the object of encroachment is directly the land, not the right to it; b) those whose purpose is the illegal acquisition of legal rights to land. This group includes fraud (Article 190 of the Criminal Code of Ukraine), abuse of power or official position (Article 364 of the Criminal Code of Ukraine), abuse of power by persons providing public services (Article 365-2 of the Criminal Code of Ukraine), forgery of documents, seals, stamps and forms, their sale, use of forged documents (Article 358 of the Criminal Code of Ukraine), forgery (Article 366 of the Criminal Code of Ukraine) as concomitant crimes. The peculiarity of this group of criminal proceedings is that when they are committed, the illegal transfer of legal rights to land is carried out; c) criminal offenses of ecological orientation, the purpose of which is illegal land acquisition. This group includes illegal land acquisition (surface layer) of lands (Article 239-1 of the Criminal Code of Ukraine) and illegal land acquisition of water in especially large amounts (Article 239-2 of the Criminal Code of Ukraine). It is typical for this group to take actions aimed at taking over the soil cover or water fund without a specialized permit. Object of encroachment on the ground cover.

Key words: land, land relations, genesis, legislation, criminalization, public danger, criminal offense.

Література

1. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/-254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за самовільне зайняття земельної ділянки : Закон від 11.01.2007 р. № 578-V. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/578-16>.
3. Шемшученко Ю.С. Правовые проблемы экологии : монография. Киев : Наукова думка. 1989. 232 с.
4. Мурадьян Э.М. Истина как проблема судебного права. Москва. 2004. 312 с.
5. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком). / Пер. з давньоруської, комент В.В. Яременка. Київ. 1990. 558 с.
6. Юшков С.В., Усенко І.Б., Бондар Т.І. К вопросу о дофеодалном («варварском») государстве. Академічна юридична думка. Київ. 1998. 503 с.
7. Історія держави і права України. У 2-х томах : підручник для студентів юридичних спеціальностей ВНЗ / наук. ред. В.Я. Тацій, А.Й. Рогожин, В.Д. Гончаренко. Київ, 2003. Т. 1. 653 с.
8. Российское законодательство X–XX веков: в 9 т. Москва : Юрид. лит., 1984. Т. 1: Законодательство Древней Руси. 1984. 432 с.
9. Епифанов П.П., Тихомиров М.Н. Соборное уложение 1649 года. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1961. 431 с.
10. Фойницкий И.Я. Курс уголовного права. Часть Особенная: Посягательства личные и имущественные / под ред. А.А. Жижиленко. 7-е изд. Санкт-Петербург, 1977. 446 с.
11. Татаров О.Ю. Развитие институтов кримінальної відповідальності за злочини у сфері земельних відносин. Борьба с организованной преступностью и коррупцией (теория и практика). 2007. № 17. С. 118–128.
12. Мовчан Р.О. Регламентация відповідальності за злочини у сфері земельних відносин Уложением про покарання кримінальні і виправні. Право і суспільство. № 6. Ч. 3. 2015. С. 157–164.
13. Кулініч П. Право постійного землекористування: для кого воно постійне. Юридичний журнал. 2005. № 5. С. 211–215.
14. Кримінальний кодекс Української РСР : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 28 грудня 1960 року. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2000-05>.
15. Шульга А.М. Історія розвитку кримінально-правової охорони земельних ресурсів в Україні. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2014. № 7. С. 88–100.
16. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
17. Дякін Я. Класифікація злочинів у сфері земельних відносин. Підприємництво, господарство і право. 2010. № 2. С. 148–151.